

COVID-19 u humanističkoj perspektivi: mutacije straha i kulturne promjene

Zagreb, 28., 29. i 30. rujna 2020.

ORGANIZATORI SKUPA

Institut za etnologiju i folkloristiku i projekt *Naracije straha: od starih zapisa do nove usmenosti* (FEAR), HRZZ (IP-06-2016-2463)

ORGANIZACIJSKI ODBOR

Una Bauer

Naila Ceribašić

Renata Jambrešić Kirin

Ivana Katarinčić

Jelena Marković

Ines Prica

Zagreb, rujan 2020.

**NARACIJE
STRAHA**
NARRATING
FEAR

COVID-19 U HUMANISTIČKOJ PERSPEKTIVI: MUTACIJE STRAHA I KULTURNE PROMJENE

Zagreb, 28., 29. i 30. rujna 2020.

Program i sažeci

28. 9. 2020. PONEDJELJAK

- 9:30 – 10:30 (POZVANO PREDAVANJE)
Saša Ceci: Izgubljeni u prijevodu: znanstvena istina u društvu laži
- 10:30 – 11:30 (POZVANO PREDAVANJE)
Smiljana Đorđević Belić: Priča o pandemiji kao priča o herojima i žrtvama: pogled iz Srbije
- 11:30 – 12:00 (PAUZA ZA DEZINFEKCIJU PROSTORA)
- 12:00 – 13:30 (PRVA SESIJA)
Ozren Biti: Mutacije straha i oscilacije povjerenja: liječnici-zvijezde u doba koronakrize u Hrvatskoj
Sara Štivecvić: Korona kao priča
Mojca Ramšak: Koronajezik v Sloveniji
- 13:30 – 14:00 (PAUZA ZA DEZINFEKCIJU PROSTORA)
- 14:00 – 15:30 (DRUGA SESIJA)
Ana Banić Grubišić: Kulturna konceptualizacija zdravstvene pretnje i savremeni oblici folklorne komunikacije tokom COVID-19 pandemije u Republici Srbiji
Darko Vasilj, Dejana Pacina i Ana Pejić: Od memova do *tweetova*: pandemija internetskih oblika bliskih usmenoknjiževnoj poetici u kontekstu aktualne virusne pandemije
Katarina Šrampf Vendramin: Kategorizacija humornega korona gradiva: metodološki izazvi
Anamarija Starčević Štambuk i Vilko Endstrasser: Vic s distancom: stvaratelji/odašiljatelji, čitatelji/gledatelji/slušatelji i sakupljači na distanci
- 15:30 – 16:00 (PAUZA ZA DEZINFEKCIJU PROSTORA)

16:00 – 17:45 (TREĆA SESIJA)

PANEL: PREDZIĐE ZDRAVLJA: “ZDRAVSTVENA SLIKA” VOJNOKRAJIŠKOG PROSTORA KROZ POVIJEST I PREVENCIJA ZARAZNIH BOLESTI

Alexander Buczynski: Kuga, kontumaci i karantena: javnozdravstvena obrana u Vojnoj krajini u 18. i 19. st.

Juraj Balić: Zdravstveno stanje Ličke pukovnije

Vedran Klaužer: Uloga primalja i liječnika Ličke pukovnije u javnozdravstvenoj skrbi

Maja Katušić: Epidemije i kriza mortaliteta: primjer Gospića u 19. stoljeću

Matea Zajc Petranović: Posljednji “krajlišnik” i pionir preventivne medicine dr. Andrija Štampar

29. 9. 2020. UTORAK

10:00 – 11:30 (ČETVRTA SESIJA)

Ksenija Orelj, Sabina Salamon i Martina Tkalčić:
Opasno za dodir!

Ivan Molek: “Jezik je virus”: znak, simbol i zahtjev za konceptualnom čistoćom

Jasminka Brala-Mudrovčić, Manja Kostelac-Gomerčić i Milan Kranjčević: *Od Otočkoga dekamerona do Koronameron*

Lucija Klarić: Monolog o COVIDU-19: kazalište u vrijeme “socijalne distance”

11:30 – 12:00 (PAUZA ZA DEZINFEKCIJU PROSTORA)

12:00 – 13:30 (PETA SESIJA)

Ana Perinić Lewis i Petra Rajić Šikanjić: “Plačimo, plačimo u tišini, umrimo, umrimo u samoći”: promjene praksi tugovanja i pogreba u vrijeme pandemije bolesti COVID-19

Monica Priante: Strah od umiranja u samoći

Renata Jambrešić Kirin i Jelena Marković: Ima li života pored komorbiditeta?

Lidija Delić: Osmišljavanje i strah od smrti iliti korona, smrt i baba

13:30 – 14:00 (PAUZA ZA DEZINFEKCIJU PROSTORA)

14:00 – 15:15 (ŠESTA SESIJA)

Ena Hadžimerović: *Bel canto* u doba korone: virtualna etnografija globalne krize

Naila Ceribašić: Glazba kao snimka: staro i novo normalno u doba pandemije

Tanja Halužan: Između prekarnosti i nezaposlenosti: svadbeni glazbenici u jeku pandemije

30. 9. 2020. SRIJEDA

10:00 – 11:30 (SEDMA SESIJA)

Goran Đurđević i Suzana Marjanić: Kako je to biti šišmiš u doba COVIDA-19? ili koliko pandemije možemo podnijeti

Ines Prica: *Narodno zdravlje* i “narodna pamet”: samoregulirajući mehanizmi javnopolularnog djelovanja u uvjetima pandemije

Hana Lencović: Biopolitika i “novo normalno”

Ivana Katarinčić: COVID-19, epidemiološke mjere i (nove) podjele u društvu

11:30 – 12:00 (PAUZA ZA DEZINFEKCIJU PROSTORA)

12:00 – 13:30 (OSMA SESIJA)

Boris Beck i Hrvoje Jakopović: Pusta zemlja: novi turistički imidž i imaginarij Hrvatske u ozračju straha od epidemije bolesti COVID-19

Suzana Sakić i Paula Greiner: Utjecaj COVID-19 krize i potresa na populaciju osoba u beskućništvu u Zagrebu

Barbara Turk Niskač: “Korona zmagovalci znanja”: pouk na daljavo in nove oblike discipliniranja v času epidemije

Saša Babič: Semiotic Perspective on the conspiracy theories on CoVid-19 in Slovenia

13:30 – 14:00 (PAUZA ZA DEZINFEKCIJU PROSTORA)

14:00 – 15:30 (DEVETA SESIJA)

Dubravka Mlinarić: Migracije, bolesti i strah: kontrola širenja epidemija od srednjeg vijeka do danas

Igor Mrkalj: Od ZAVNOH-a do pandemije korone: novi pogled na Kongres partizanskih liječnika u Glini, Topuskom i Slunju, 24–27. veljače 1944.

Marija Zelić: COVID-19 i digitalizacija života

Sanja Đurin: Benefiti i izazovi boravka na otvorenom u doba pandemije

SAŠA CECI

Institut Ruđer Bošković, Zagreb

Izgubljeni u prijevodu: znanstvena istina u društvu laži

Zdrav razum i osobno iskustvo jasno nam govore da svi ljudi lažu. Nekad su to bijele laži, bezazlena izbjegavanja pune istine da nekog ne povrijedimo, a nekad ozbiljno mijenjamo istinu ne bismo li u priči koju pričamo ispali bolji, važniji, hrabriji ili snažniji. Kad se tome pridoda ono što znamo o drugima – da svi mediji lažu o svemu o čemu smo mi iole bolje informirani – bilo zbog nemara, bolje priče ili drugih interesa, da političari lažu o svemu iz svih navedenih razloga, te da nas vojske profesionalnih lažljivaca pokušavaju svakodnevno uvjeriti u sve i svašta, postavlja se pitanje kako da se čovjek postavi prema znanosti i znanstvenim istinama, naročito u trenutku zdravstvene krize u kojoj šira javnost po prvi put ima puni uvid u to kako funkcionira znanstveni spoznajni proces (i uopće im se ne sviđa). U predavanju će se prezentirati osobni stavovi i recentna iskustva prirodnog znanstvenika koji deset godina promovira znanost i kritičko mišljenje. SPOILER ALERT: Iskustva mu nisu dobra, ni stavovi popularni.

SMILJANA ĐORĐEVIĆ BELIĆ

Institut za književnost i umetnost, Beograd

Priča o pandemiji kao priča o herojima i žrtvama: pogled iz Srbije

U okolnostima globalne krize uzrokovane epidemijom korona virusa, praćene osećanjima nesigurnosti, neizvesnosti i egzistencijalnog straha, pandemija se, očekivano, posmatra i doživljava i u apokaliptičkom ključu. U jednom od slojeva narativnih sadržaja vezanih za pandemiju lako se prepoznaje funkcionisanje strategija demonizacije virusa (personifikacije, neodređeno poreklo, nerazjašnjene osobine i delovanje i sl.). U tako oblikovanom ambijentu u okviru diskursa demonizacije na specifičan način uključuju se, u medijima veoma zastupljene, priče o iskustvima susreta sa virusom – svedočanstva pacijenata i lekara. Oslanjajući se na teorijsko-metodološke postulate istraživanja narativa o bolesti (*illness narratives*, H. Brody, A. W. Frank), u izlaganju će posebna pažnja biti posvećena strukturi i specifičnim funkcijama koje ovakve priče imaju u medijskom prostoru: od narativne konstrukcije predstave o bolesti, preko kolektivizacije individualnog iskustva, do pretvaranja u potencijalno sredstvo socijalne manipulacije i uklapanja u okviru konzumerističke kulture.

OZREN BITI

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Mutacije straha i oscilacije povjerenja: liječnici-zvijezde u doba koronakrize u Hrvatskoj

Od proglašenja epidemije koronavirusa u Hrvatskoj, središnje tijelo državnog komuniciranja te ugroze prema građanima je Nacionalni stožer za civilnu zaštitu. Briga za osobno zdravlje ljudi, ali i zdravlje nacije u cijelosti, delegirana je odabranim liječnicima i epidemiolozima koji su se od kraja veljače do sredine svibnja 2020. redovito, na dnevnoj bazi, pojavljivali na novinskim konferencijama Stožera informirajući javnost o novostima vezanim uz bolest COVID-19 i oboljele. Medijska prisutnost tih medicinskih stručnjaka, a ujedno i ljudi na rukovodećim funkcijama pojedinih državnih institucija – ministra zdravstva Vilija Beroša, ravnatelja Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo Krunoslava Capaka i ravnateljice Klinike za infektivne bolesti “Dr. Fran Mihaljević” Alemke Markotić – s konferencija se u međuvremenu prelila i u brojne druge forme i sadržaje, a k tome je neposredno prije kampanje za parlamentarne izbore postala i politički kontaminirana.

Za propitivanje njihove javne uloge, baš kao i percepcije njihova lika i djela, stoga su uz koncepte straha i povjerenja, relevantni i aspekti medijalizacije te celebritizacije (dijela) liječničke struke u opisanim, specifičnim okolnostima. Svo je vrijeme naime, uz sveprisutan strah od po život i zdravlje opasnog, nepoznatog virusa te društvenih i ekonomskih posljedica koje će situacija s virusom u Hrvatskoj dugoročno ostaviti, u društvu naglašeno i povjerenje u ekspertna liječnička znanja i zdravstveni sustav koje su utjelovljivale baš te konkretne osobe.

Imajući to u vidu, u izlaganju će se na tragu promišljanja povjerenja u kasnoj modernosti sociologa A. Giddensa i N. Luhmanna te njihovih primjena u području istraživanja zdravstvene skrbi raspraviti primijećene mutacije straha i oscilacije povjerenja. Te će pojave biti naposljetku interpretirane u kontekstu ustanovljenog fenomena izgradnje liječnika-zvijezda u doba koronakrize u Hrvatskoj.

SARA ŠTIVČEVIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Korona kao priča

U radu se, na temelju prikupljenoga materijala, istražuje kako se u uvjetima pandemije u virtualnom prostoru oblikuje “priča o koronavirusu” te kako se u načinu njezine prezentacije prepoznaju elementi pučkoga. Iako govorimo o digitalnom folkloru, određena obilježja pučkoga prepoznamo i u suvremenim oblicima digitalne komunikacije, osobito u spoju pouke i zabave.

Istraživački korpus čini preko 650 primjera sakupljenih u razdoblju od ožujka, kada se koronavirus pojavio u Hrvatskoj, do lipnja ove godine. Kriterij za izbor relevantnog materijala uključivao je sljedeće sastavnice: izravno spominjanje koronavirusa i pandemije te posljedice pandemije kao što su obrazovanje na daljinu, posao od kuće, karantena, samoizolacija, socijalna distanca te povezanost pandemije i razornog potresa u Zagrebu.

Memovi, kao jedan od najraširenijih oblika (globalne) virtualne komunikacije, objave (uključuju i fotografije grafita, oglasa i transparenta te reklame) i *storyji* prevladavaju među prikupljenim materijalom, a u manjem se broju pojavljuju videi, vicevi te poruke. Svi ti sadržaji prikupljeni su na raznim društvenim mrežama, internetskim kanalima i portalima.

Većina je prikupljenoga materijala humorističnog sadržaja, a pojavljuju se i poučni sadržaji, sadržaji kojima se ističe zahvala prije svega medicinskoj službi te u malom broju sadržaji koji iz vjerske, pomalo fanatičke perspektive komentiraju novonastalu situaciju. Ovo je istraživanje usmjereno na humoristične i poučne sadržaje jer se humor pokazao kao dominantan odgovor na nepoznatu prijetnju, kao način olakšavanja prijeteće situacije.

MOJCA RAMŠAK

Univerza v Ljubljani, Ljubljana

Koronajezik v Sloveniji

Nedaven izbruh virusne bolezni COVID-19 decembra 2019 na Kitajskem in njegova razširitev po svetu, je ob skrbi za preživetje vsakogar in vseh sprožil tudi plaz sprememb v vzorcih obnašanja in govorjenja. Tako je recimo v slovenskem jeziku nastala množica novih izrazov (koronačas, fizična in socialna distanca, koronabedak, koronapandemija, koronapanika, koronahumor, koronapaketi, koronazakon, koronaukrep, koronakriza, koronapozdrav, koronačiščenje, koronaumivanje, koronašola, koronašoping, koronavrsta, koronapetje, koronaselfi, koronajunak, protikorona, koronski), med laiki je močno narasla raba izrazov iz epidemiologije ali pa so nekateri izrazi dobili nov pomen. Iz zgodovinskega spomina smo potegnili sinonimne frazeme o kugi in jih preoblikovali trenutnemu pandemičnemu stanju primerno (koronakuga). S pravnega področja smo zaradi ukrepov proti širitvi COVID-19 hočeš-nočeš posvojili tudi sintagme, kot so delo na domu, svoboda javnega zbiranja, svoboda gibanja, varstvo javne koristi, izolacija, karantena (sem na koroni), ki je kmalu dobila novo inačico (koronaarest). Vsakdanji koronadiskurz je izrazito preplavljen tudi z medicinskimi vojnimi prisposodobami. V govorih, komentarjih, pogovorih o koronavirusu nenehno srečujemo frazeme, da smo v času vojne, da imamo opraviti z nevidnim sovražnikom, da je medicinsko osebje na fronti. Slednje deloma drži, saj izvajajo svoj poklic v drugačnih, kriznih okoliščinah v improviziranih objektih in pogosto s prav takšno opremo. Ta projekcija vojnih prisposodob posledično ustvarja tudi nove heroje (do zdaj omalovaževano zdravstveno osebje). Za koronajunake so v času spopadanja z boleznijo skovali številni slogani zahvale zdravnikom (npr. Hvala vsem, ker ste, Čuvaji naroda, hvala vam, Vi ste naši heroji, Slovenski heroji, kapo dol za vaš trud), ki so povezali skupnost v sloganu Slovenija zmore in mobilizirali vsesplošno medsebojno pomoč. V koronačasu, ko se ni dogajalo mnogo od zunaj, se je veliko novega skovalo v glavi.

ANA BANIĆ GRUBIŠIĆ

Odeljenje za etnologiju i antropologiju, Filozofski fakultet Univerziteta
u Beogradu, Beograd

Kulturna konceptualizacija zdravstvene pretnje i savremeni oblici folklorne komunikacije tokom COVID-19 pandemije u Republici Srbiji

Kao vernakularni odgovor na novonastalu zdravstvenu i društvenu krizu izazvanu pandemijom SARS-CoV-2 virusa, brojni savremeni ali i tradicionalni folklorni žanrovi u “novom ruhu” stvarali su se i širili putem društvenih mreža u RS. Nakon proglašenja vanrednog stanja i uvođenja policijskog časa, na društvenim mrežama razmenjivali su se različiti folklorni sadržaji (kao što su mimovi, glasine, teorije zavere, savremene legende, lične priče, šale i vicevi o koronavirusu) kao jedan od vidova suočavanja sa strahom i anksioznošću, kao i osećanjem fizičke i socijalne izolovanosti, u vreme pandemije. U ovom izlaganju, primarni istraživački fokus je na analizi sadržaja, značenja i funkcije “digitalnog folklora pandemije”, to jest digitalnih vizuelno-tekstualnih materijala (mimovi, image macro-i i photoshoplore) koji su se u prvim danima pandemije razmenjivali putem društvenih mreža, i u kojima su se migranti i gastarbajteri tematizovali kao osnovna epidemološka pretnja po javno zdravlje RS. Reč je o različitim folklornim narativima, globalno popularnim teorijama zavere, glasinama i savremenim legendama o pretnjama koje dolaze “spolja”, a koje u konkretnom lokalnom i temporalnom kontekstu zadobijaju specifične karakteristike – naime, dolazi do svojevrsnog žanrovskog preplitanja i preinačenja, odnosno do transformisanja, modifikacije i “prelivanja” tradicionalnih, opštepoznatih glasina, legendi i teorija zavere o kulturno “drugacijima” kao simbolima opasnosti i bolesti u specifični digitalni folklorni sadržaj koji je prevashodno humorističkog karaktera.

DARKO VASILJ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

DEJANA PACINA

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

ANA PEJIĆ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Od memova do tweetova: pandemija internetskih oblika bliskih usmenoknjiževnoj poetici u kontekstu aktualne virusne pandemije

Pandemija koronavirusa koja se obrušila na svijet početkom 2020. godine dotaknula se gotovo svakoga aspekta ljudske svakodnevice, time snažno izmijenivši čovjekovu percepciju vlastite egzistencije u ionako nesigurnome okruženju globalizacije, nestalnosti i užurbanih promjena. Važnu je ulogu u uvjetima ograničenih neposrednih socijalnih kontakata odigrao virtualni svijet interneta, rasadnik informacija koji čovjeku pruža bezbroj mogućnosti temeljenih na vizualnosti, simboličnosti i ekonomičnosti, čineći izvanjsku situaciju razmjerno podnošljivijom, rasterećenijom ili čak humorističnom. To se u specifičnom obliku odražavalo i u suvremenim digitalnim žanrovima s elementima usmenoknjiževne poetike poput memova ili starijih oblika koji se u digitalni svijet i društvene mreže <presaduju> uz neke medijem uzrokovane promjere (npr. anegdota, priča iz života i kletva). Rad istražuje memove povezane s pandemijom koronavirusa na temelju korpusa od 72 mema čija je pojava i širenje praćeno u razdoblju od 12. ožujka do 28. travnja 2020. godine na različitim internetskim stranicama, društvenim mrežama i mobilnim aplikacijama (Facebook, Instagram, Twitter, WhatsApp i Viber) s obzirom na zastupljenost pojedinih tematskih kategorija (kulturna pozadina, epidemiološke mjere, direktne posljedice pandemije, etiketiranje određenih društvenih skupina, ekstremni oblici ljudskog ponašanja) u određenim vremenskim fazama pandemije. Mem se u sociološkom kulturnom smislu može definirati “kao holon koji sadrži noološku informaciju s tendencijom prema umnažanju (...), a koji nastaje i širi (...) se unutar noosfere oponašanjem” (Borš 2011), a odražava različita vjerovanja, stavove, ukuse i transmisira noološke (kulturne, civilizacijske) informacije (usp. i Dawkins 1997: 220). Ključni aspekt mema kao žanra tzv. tercijarne

usmenosti jest upravo humor. Zato se analizom načina proizvodnje humora u memova koji su u bitnome određeni multimodalnošću žanra (a onda ovdje, dijelom, i istraživani uz pomoć alata multimodalne stilistike) dokazuje njihov povlašteni položaj u svijetu vizualiziranih i brzorastućih informacija koji ih čini specifičnim i sadržajno bogatim jedinicama kulturne komunikacije. S druge strane, zanimalo nas je, kao svojevrsna kontrolna grupa, i na koji se način u digitalnom okružju ponašaju oblici bliži tradicionalnijim žanrovima u novim medijima (ovdje anegdote, kletve, priče iz života), koji su u većoj mjeri pokazali moralizatorsku tendenciju. Sve analizirane žanrove povezuje fokus na kolektivnu situaciju (opću krizu) i s njom povezane različite emocionalne manifestacije te performativnost koja dovodi ili do osvješćivanja stvarnoga stanja stvari ili mu se suprotstavlja izazivanjem smijeha kojim se kažnjava svaka nesavršenost, nepromišljenost i neprilagodljivost u odnosu čovjeka i društva. Referirajući se na paralelni svijet tercijarne usmenosti, ovaj rad svjedoči upravo o aktualnom kriznom poretku stvari, nesvakidašnjoj kulturnoj pozadini koja nam se nasmijala jednakim intenzitetom kojim smo se mi nasmijali njoj.

KATARINA ŠRIMPF VENDRAMIN
ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Ljubljana

Kategorizacija humornega korona gradiva: metodološki izzivi

V času pandemije SARS-CoV-2 se je predvsem na socialnih omrežjih pojavil velik nabor novih šal, memov in drugega gradiva, ki so za vzbujanje humorja uporabljali asociacije na politične odločitve in radikalne spremembe v vsakdanjiku ljudi. Ta čas nam je raziskovalcem dal tudi priložnost, da zberemo sodobno folklorno gradivo skoraj ob njegovem nastanku. Tudi na Inštitutu za slovensko narodopisje (ZRC SAZU) smo v obdobju od februarja do julija 2020 intenzivno sledili in tudi zbirali folklorno gradivo, ki so ga ljudje v Sloveniji dnevno objavljali na družbenih omrežjih. Že ob shranjevanju prvih primerov pa se je pojavilo vprašanje izbora in kategorizacije. Še posebej vprašanje tematske kategorizacije zbranega gradiva je ostajalo v ospredju celoten čas karantene in intenzivnega pojavljanja folklornih oblik. Gradivo je namreč hipno odražalo dogajanje in odloke sprejete na državni ravni (npr. razglas karantene, omejitev gibanja ipd.) ter težave in izzive s katerimi so se ljudje srečevali na dnevni ravni. V prispevku bo predstavljeno na kakšen način smo se na Inštitutu za slovensko narodopisje lotili zbiranja humornega folklornega gradiva, kako smo zastavili tematsko kategorizacijo in s kakšnimi metodološkimi izzivi smo se ob tem srečevali.

ANAMARIJA STARČEVIĆ ŠTAMBUK
Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

VILKO ENDSTRASSER
Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

**Vic s distancom: stvaratelji/odašiljatelji, čitatelji/gledatelji/
slušatelji i sakupljači na distanci**

Izvedba tipičnog “korona vica” odvija se bez neposredne komunikacije, pa i mogućnosti brzog shvaćanja i reakcije, u svojevrsnom efektu humora na odgodu. Odaslat u više ili manje personaliziranu digitalnu zajednicu (preko Facebooka, WhatsAppa, maila itd.), vic je na putu od primarnog nauma odašiljatelja do raspršenih instancija svog prihvata prepušten neizvjesnim kanalima dohvaćanja smisla te napose iskrivljavanjima “poante” u kojima tema korone služi mahom kao okidač za aktivaciju aktualnih političkih, ideoloških i kulturoloških obrazaca i stereotipova.

PANEL: PREDZIĐE ZDRAVLJA: “ZDRAVSTVENA SLIKA” VOJNOKRAJIŠKOG PROSTORA KROZ POVIJEST I PREVENCIJA ZARAZNIH BOLESTI

ALEXANDER BUCZYNSKI

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Kuga, kontumaci i karantena: javnozdravstvena obrana u Vojnoj krajini u 18. i 19. st.

Povijest Hrvatsko-slavonske vojne krajine ostala je zapamćena najviše po tome što je tijekom tri i pol stoljeća njezina postojanja u okviru Habsburške Monarhije najprije, tj. od početka 16. stoljeća, uspješno služila kao “predziđe kršćanstva”, odnosno bedem protiv osmanlijske ekspanzije, a nakon marijaterzijanskih reformi kao ogromna “vojarna na otvorenom”. Njezini su iskusni, lojalni ali i jeftini vojnici ostavili neizbrisivi trag na raznim bojnim poljima gdje se Austrija borila za prevlast protiv drugih europskih sila. Iako je Vojna krajina zauzela tek 10 % površine tadašnje Monarhije, njezini su vojnici činili čak oko jedne četvrtine austrijske vojske. Za razliku od te “prekomjerne” ratne namjene krajišnika manje je poznata činjenica da je Vojna krajina tijekom 18. i 19. stoljeća služila i kao vrlo djelotvorni zdravstveni pojas, odnosno *cordon sanitaire*. Njezinu prvotnu vojnu svrhu kao bedem protiv osmanskih osvajača, zamijenila je, naime, u tijeku 18. stoljeća zdravstveno-sanitarna namjena kao bedem protiv zaraznih bolesti, prvenstveno kuge, iz susjedne Bosne i drugih dijelova Osmanskog Carstva. Krajišnici su tako, osim aktivne službe u vrijeme rata, također trebali vršiti kordonsku službu, što je značilo neprestano, danonoćno čuvanje granice i provođenje najstrožih mjera sigurnosti. Kordonska je služba činila veliku većinu dnevnih obveza krajišnika i ona je upravo u mirno doba pripadala među najvažnije i najriscantnije vojne dužnosti. Ovo je izlaganje posvećeno predstavljanju i tumačenju glavnih karakteristika tog prvog europskog sanitarnog kordona te njegova utjecaja na vojnokrajišku svakodnevicu.

JURAJ BALIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Zdravstveno stanje Ličke pukovnije

Sredinom 18. stoljeća na prostoru Hrvatsko-slavonske vojne krajine uspostavljeno je ukupno 11 krajiških pukovnija, vojnih, ali ujedno i teritorijalno-upravnih jedinica. Iako je glavna misao vodilja pri ovom reformskom procesu kojega su provodile središnje bečke vlasti u što većoj mjeri ujednačiti položaj krajišnika koji su nastanjivali ovaj golemi prostor koji se protezao uz granicu s Osmanskim Carstvom, pojedina krajiška područja su ipak u određenim pogledima zadržala svoju posebnost. U tome smislu Lička pukovnija se isticala kao jedino krajiško područje čije su se granice prostirale uz posjede čak dviju imperijalnih sila – Mletačke Republike i Osmanskog Carstva. Nadalje, radilo se o jednom od najslabije razvijenih krajiških područja u gospodarskom smislu, ponajviše zbog nepovoljne klime i reljefa koji su doprinijeli oskudici obradivog tla. Međutim, karakteristično je također da je s ovoga teritorija potekao izuzetno kvalitetan vojni kadar koji je služio u habsburškoj vojsci. Svi ti faktori imali su značajan utjecaj i na zdravstveno stanje krajiškog stanovništva ovoga teritorija, što će biti u glavnom središtu pažnje ovoga izlaganja. Na primjeru Ličke pukovnije analizirat će se u kojoj mjeri i na koje načine su zarazne bolesti utjecale na život ovdašnjih stanovnika, kao i koja je bila uloga ličkih krajišnika u sklopu Sanitarnog kordona tijekom 18. i 19. stoljeća.

VEDRAN KLAUŽER

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Uloga primalja i liječnika Ličke pukovnije u javnozdravstvenoj skrbi

Na području Vojne krajine, usporedno s razvojem pukovnijskog sustava, od sredine 18. stoljeća razvijaju se postupno i sve prateće strukture vezane uz vojnu organizaciju tog prostora. Tako se uz administrativne i vojne organizacije, razvija i medicinska skrb za vojnokrajiško stanovništvo. Osobe zadužene za tu javnozdravstvenu skrb na području Vojne krajine bili su pukovnijski i komunitetski liječnici te primalje. Iako navedene službe možemo prema sačuvanim službenim vojnim spisima pratiti od kraja 18. stoljeća, najveći sačuvani opseg detaljne građe pokriva razdoblje 19. stoljeća. Vojnokrajiški liječnici i njihovo osoblje su se školovali na prestižnim učilištima Habsburške Monarhije u Beču, Budimpešti i dr., a bili su raspoređeni na službu unutar određene pukovnije gdje su primarno vodili skrb oko vojnog sastava (redoviti sistematski pregledi, novačenja, odlazak na bojišta), činili vrh medicinske hijerarhije te nadzirali primalje i ostalo medicinsko osoblje. Služba primalja je pak unutar vojnokrajiškog sustava bila određena za ženske osobe, a podrazumijevala je, sukladno tekstovima zakletvi koje su pratile ulazak u službu, skrb i brigu oko provođenja kvalitetnog i stručnog poroda te vođenje brige oko novorođenog djeteta, uz obvezno polaganje službene zakletve pukovnijskom vodstvu i položen ispit iz osnova opstetricije koje bi morale steći prije ulaska u službu na primaljskim institutima i školama u Beču, Grazu i dr. Obje navedene službe, i ona liječnika i ona primalje su pored osnovne zdravstvene djelatnosti pružanja medicinske pomoći vojnom i civilnom stanovništvu u slučajevima pojava epidemija (kuge, kolere i sl.) podrazumijevale poduzimanje određenih aktivnosti s ciljem suzbijanja ili saniranja tih bolesti, te vršenja nadzora i provođenja na terenu među stanovništvom onih mjera koje bi u danom trenutku i situaciji naredile vojne vlasti. U radu će se stoga prikazati, uz donošenje nekoliko kraćih konkretnih životnih priča i karijera, uloga i aktivnosti liječnika i primalja Ličke pukovnije u javnozdravstvenoj skrbi i suzbijanju epidemija.

MAJA KATUŠIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

Epidemije i kriza mortaliteta: primjer Gospića u 19. stoljeću

Tijekom 19. stoljeća dolazi do velikih promjena u zdravstvenom sustavu, koje su uključivale i usvajanje novih medicinskih dostignuća u dijagnostici i liječenju. Okvir koji promatra navedene promjene obrazaca zdravlja i bolesti, u širem kontekstu mijena prostora, zasniva se na teoriji epidemiološke tranzicije, koju je 1971. razradio Abdel Omran. U skladu s navedenim teorijskim postavkama (poglavito razrađenim fazama razvoja) izložit će se temeljne odrednice povezane uz smrtnost i umiranje u Gospiću tijekom 19. stoljeća. U mjeri u kojoj dopušta kvaliteta izvora – matične knjige umrlih župe Gospić – propitkivat će se dugotrajan proces transformacije obrazaca smrtnosti i bolesti. Navedeno poglavito uključuje postepen prijelaz od zaraznih bolesti, kao najčešćih uzroka smrti, prema kroničnim (degenerativnim) bolestima. U tom će se kontekstu promatrati uzroci smrti, bolesti te način njihove zabilježbe u izvorima. Također, u predmodernom razdoblju izrazito veliku smrtnost bilježi dojenački i ženski fertilni kontingent, te će u skladu sa mijenama epidemiološke tranzicije promatrati razina smanjenja mortaliteta dojenačkog kontingenta te izjednačavanja muškog i ženskog mortaliteta u adolescentskom i reproduktivnom periodu.

MATEA ZAJC PETRANOVIĆ
Institut za antropologiju, Zagreb

Posljednji “krajšnik” i pionir preventivne medicine dr. Andrija Štampar

Od veljače 2020. godine, javno zdravstvene ustanove u svijetu kontinuirano daju i nadopunjavaju preporuke specifičnih i općih mjera zaštite vezane uz smanjenje rizika od zaraze koronavirusom-2 i pojave pandemijske bolesti COVID-19. Dosadašnje spoznaje sugeriraju da se virus prenosi u direktnom kontaktu putem respiratornih kapljica (govorom, kašljanjem i kihanjem) te dodirivanjem inficiranih površina, pa se preporuke kreću u smjeru primjene primjerene respiratorne higijene i higijene ruku, kao i korištenja osobne zaštitne opreme.

Počeci zdravstveno-prosvjetiteljskog pristupa iskorjenjivanju bolesti te preventivne medicine sežu unazad stotinjak godina, otkad datira sljedeći citat: “Suzbijanje neznanja, širenje pismenosti i opšteg znanja, od većeg je značaja za unapređenje narodnog zdravlja od mnogih čisto zdravstvenih ustanova.” Njegov autor je dr. Andrija Štampar, liječnik i specijalist higijene i socijalne medicine, zapamćen kao pionir socijalne pedagogike, zdravstvenog prosvjećivanja naroda. Štampar higijenu smatra znanošću koja treba proučavati okolinu čovjeka s ciljem pronalaska čimbenika štetnih po zdravlje, kako bi se stanovništvo o njima educiralo te mu se pomoglo da usvoji zdrave životne navike. Osim što je idejno oblikovao tada nov zdravstveni sustav, i sam je aktivno djelovao u poboljšanju životnih uvjeta ponajviše seoskog stanovništva pa je tako npr. 1927. u obraćanju stanovnicima sela Mraclin najavio: “... odmah treba preći na posel... u svakoj kući izgradit će se higijenska gnojnica i zahod, izgradit će se higijenski bunari – pumpe sa čistom pitkom vodom, uredit će se nogostupi i odvodni kanali da ne gazite blato, a uvest će se red i čistoća u kuće kako bi smanjili te silne zaraze i bolesti... Sav građevinski materijal, prijevoz materijala i svi stručnjaci bit će besplatni, a vi ćete dati samo radnu snagu.”

U izlaganju ću prikazati kakav je pristup i koje metode dr. Štampar koristio u svom radu, te kako je svojom originalnošću i djelotvornošću postao međunarodno prepoznat i tražen kako bi osobno reformirao brojne zdravstvene administracije.

KSENIJA ORELJ

Muzej moderne i suvremene umjetnosti, Rijeka

SABINA SALAMON

Muzej moderne i suvremene umjetnosti, Rijeka

MARINA TKALČIĆ

Muzej moderne i suvremene umjetnosti, Rijeka

Opasno za dodir!

Nedavno su u okolnostima pandemije nastupile izvanredne mjere koje su “virusno” zauzele globalni teritorij, sve pod alibijem veće zdravstvene zaštite i osobne sigurnosti. Svjedočili smo zatvaranju granica, ostajanju kod kuće, izrazitim higijenskim mjerama, fizičkom distanciranju, prihvaćenim promptno i bez presedana u modernoj povijesti. Ova žustra normalizacija pandemijskih mjera potvrđuje ljudsku sposobnost prilagodbe izvanrednim životnim uvjetima, uz prihvaćanje različitih ustupaka nad osobnim slobodama pred imperativom sigurnosti. Za razliku od čudovišne dimenzije virusa koji je u pučkim tradicijama vjekovno povezan s nadnaravnim, COVID-19 tumačen je i medijski posredovan kao društvena bojazan uzrokovana doticajem sa zaraženim čovjekom. Pritom je personifikacija virusnog i dalje ostala popraćena praznovjermem i pseudoznanstvenim tumačenjima, oblikujući virusnu “mitopoetiku” kao ono “što nije naše, što je neprijateljsko, strano i dolazi izvana, a od čega se ponajbolje zaštititi striktnim mjerama socijalne izolacije. Tako u izlaganju virus pratimo u spomenutom, širem značenju, kako se priljepljuje uz figuru stranca i pridošlice, onog što nije “iz kuće”. Zaokuplja nas oblikovanje novih/starih predrasuda pred drugim i drugačijim koje u strahu od nepoznatog vodi u društvo isključivanja, pritom ukazujući na raznovrsnost današnjih izolacijskih politika. Stereotipnu identifikaciju drugog kao neprijateljskog i prijetećeg razmatramo u radovima suvremenih umjetnika, izvedenih unutar projekta RISKIRAJ PROMJENU (MMSU, 2016. – 2020., <https://riskchangeproject.wordpress.com/>), koji preokreću superiornu ikonografiju nas spram njih. Slijedimo “zaraznu figuru” stranca čija pojava izaziva glasine, zablude, distanciranje i paranoju. Nastojeći se podsmjehnuti obrambenim mehanizmima koji pogoduju očuvanju (poželjne) slike o nama samima, pratimo zadivljujuću ljudsku sklonost izmišljanju i pronalaženju izgovora za negiranje drugog. Na

sjecištu socijalne psihologije i suvremene umjetničke prakse, sagledavamo tragikomična pojednostavljena “mi – oni” koja vode u polarizirano društvo suženih mogućnosti izbora i shizofrenog doživljaja drugog. Kako kaže Željka Matijašević (*Crna limfa / Zeleno srce*), “Kako bih ja bio savršen, svu svoju nesavršenost, sve svoje agresivne i negativne afekte projicirat ću na tebe i pripisati ti ih. Da mi dalje sretno živiš kao repozitorij mojih demona”.

IVAN MOLEK

nezavisni istraživač, Rijeka

“Jezik je virus”: znak, simbol i zahtjev za konceptualnom čistoćom

Položaj znaka i simbola u književnoj teoriji obilježen je izostankom konsenzusa. Prema jednoj koncepciji simbol je vrsta znaka, prema drugoj znak i simbol pripadaju dvjema različitim misaonim tradicijama. Izostanak konsenzusa čini se legitiman iz barem četiri razloga: a) s obzirom na razlikovanje identiteta i razlike; b) s obzirom na određenja radi li se o uspostavljanju lanca (ili mreže) označavanja ili pak svojevrsnog pribiranja mnoštvenog oko jednog u označavanju; c) s obzirom na modernu povijest simbologije (od Goethea i romantičara do današnjih nastavljača) i semiotike (desosirovska lingvistička tradicija i persovska filozofska tradicija); d) s obzirom na odnose prema drugome: kontaminirati i/ili biti kontaminiran, dovesti sebe i/ili drugoga u stanje karantene.

U ovom će izlaganju navedeni kompleks biti propitivan s naglaskom na logiku čistog i nečistog u grčkoj religiji kod povjesničara J.-P. Vernanta i simbolizam mita kazne (ili grijeha) kod hermeneutičara P. Ricoeura u kontekstu ideje “jezik je virus” W. Burroughsa iz njegove *Priznanice koja je eksplodirala* (1962), dijela *cut-up Nova trilogije*. Takvo bi propitivanje trebalo poslužiti u kritičkim analizama aktualnog oživljavanja interesa za religijske (pretežno usmene) i, posebno, prihološke (pretežno medijske) interpretacija koje bi htjele umanjiti štetu ne samo kod zaraženih nego i onih koji trpe učinke socijalne distance, ali ništa manje i repozicionirati same struke i pozive što u njima sudjeluju.

JASMINKA BRALA-MUDROVČIĆ

Odjel za nastavničke studije u Gospiću Sveučilišta u Zadru, Gospić

MANJA KOSTELAC-GOMERČIĆ

Srednja škola Otočac, Otočac

MILAN KRANJČEVIĆ

Hrvatska gospodarska komora Županijska komora Otočac, Otočac

Od Otočkoga dekamerona do Koronameron

Povijest se ciklički ponavlja. I postmoderno doba sa nekim svojim obilježjima već se događalo u povijesti, govori da je dobu moderne došao kraj i općenito jača slutnju da je svijetu kakav poznajemo došao kraj. Što poslije kraja? Kakav je taj *novi* početak? Ima li veće pritajene neizvjesnosti i potisnuta straha? U takvom ozračju nastaje prije pet godina *Otočki dekameron*, literarno okupljanje autora iz Otočca prema pravilima sličnima onima fiktivnima, bokačovskima koje je izvuklo na vidjelo kreativne potencijale, pritajene strasti i bogatstvo duha. Glavna priča koja kod Boccaccia uokviruje sve novele, oponašanjem postmodernističke manire brisanja granica između fikcije i stvarnosti, stvaratelja i djela, djela i publike u Otočcu postaje zbiljska. Model Boccacciova *Decameron* uvučen je u igru zbog njegove apokaliptične konotacije kraja vremena, ali i zbog razrješenja, opraštanja s jednim vremenom i optimistične, izgrađujuće note novoga vremena jer se slutilo da se postmoderna na svojim završetcima pretapa u *predkoronino* doba. I tako je *Otočki dekameron* pripremio teren za nešto veće. On je preteča razdoblju korone, a *Koronameron* je njegov istinski izdanak. Riječ je o dekameronskoj literarnoj igri u kojoj je sudjelovala većina starih dekameronista, a pridružili su se i novi autori dajući joj legitimitet globalnosti. Također, ime *Koronameron* sukus je *nove* teme i poetike, makaronska kombinacija latinskoga i grčkoga u imenu daje mogućnost slobodnoga prijevoda: *dani korone*. Kamuflirani apokaliptičan strah najočitiji je u onim pričama (na javno dostupnoj literarnoj igri na Facebooku koja se odvijala od 14. ožujka do 31. svibnja objavljeno ih je više od 200) koje ga guraju pod slojeve ideje o očuvanju etnološke baštine, kulture i jezika u utopističkoj viziji te u naizgled pastoralnim prikazima prošlih vremena. Cijela je paleta pristupa *danima korone* među autorima: ignoriranje, prihvaćanje neumitnosti vječne mijene i promjene i pomirenost, neoprosvjetiteljske edukativne težnje, žal za *izgubljenim rajem*, zabrinutost, strah i neprihvatanje.

LUCIJA KLARIĆ

Akademija dramske umjetnosti, Zagreb

Monolog o COVIDU-19: kazalište u vrijeme “socijalne distance”

Osim što je COVID-19 zadao nove uvjete svakodnevnog života – u prvom valu obvezujući nas na život u karanteni, a u drugom formulirajući “novo normalno” po pravilu “socijalne distance” – nepoznati je virus i radikalno redefinirao uvjete kulturnog života. COVID-19 je pri tome napravio i određeni presedan u produkcijskim okolnostima gdje su se kulturne institucije morale suočiti s ultimatumom “ključa u bravu”. U trenutku kada se nije mogao zamisliti kulturni život unutar naše epidemiološke stvarnosti, kao odgovor na nemogućnost neposrednog umjetničkog djelovanja počeli su nicati alternativni oblici kulture. Kazalište, kao jedna od najvećih žrtvi zabrane javnog okupljanja i “beskontaktna” komunikacije, svoj je odgovor dalo u monološkoj formi koja je djelovala najbezopasnijom za pandemijsko vrijeme. Tako je nastao i Monovid-19, jedna od istaknutijih lokalnih inicijativa koja je okupila 19 dramskih pisaca pozivajući ih da “progovore o životu u izolaciji”. Iz dana u dan na portalu drame.hr objavljivani su tekstovi domaćih autora i autorica koji su u dano vrijeme bili jedan vid otpora “zabrani” kazališnog djelovanja, ali su ujedno i preuzeli zadatak umjetničkog promišljanja “novih okolnosti života”. U “novom normalnom”, Monovid-19 (gotovo neočekivano) doživljava i svoju izvedbenu inačicu, ali samim time i dublje rastvara pitanje: je li monolog odgovor koji kazalište želi i treba dati na uvjete “socijalne distance”? Zašto i kako je ova kulturna i opća kriza pozvala umjetnike na solilokvij i može li “ispovjedna” snaga monologa biti taj zacjeljujući mehanizam? Ili je tek u pitanju konformiranje produkcijskim tegobama koje u budućnosti može i dodatno ograničiti ugroženu kazališnu stvarnost te ojačati ovoje izolacije?

ANA PERINIĆ LEWIS, PETRA RAJIĆ ŠIKANJIĆ
Institut za antropologiju, Zagreb

**“Plaćimo, plaćimo u tišini, umrimo, umrimo u samoći”:
promjene praksi tugovanja i pogreba u vrijeme pandemije
bolesti COVID-19**

Smrt je kao dio svakodnevnog života u vrijeme pandemije češća i prisutnija, čime su njezina percepcija i doživljaj znatno intenzivniji. Tijekom pandemije bolesti COVID-19 smrt je postala javna zbog svakodnevnih izvještaja o broju umrlih, njihovoj dobi, spolu i mjestu gdje su preminuli. Slike brojnih ljesova i konvoja koji prevoze pokojnike učinile su je vidljivom te utjecale na dodatni strah od bolesti. Uz strah od zaraze i zaraženih, pojavljuje se i strah od pokojnikova zaraženog tijela.

Službene protuepidemijske mjere obuhvaćaju niz pravila o postupanju s pokojnicima. Osim smjernica za zdravstvene djelatnike, uvedene su promjene vezane uz pogrebe i ispraćaje umrlih osoba. Iako su se pokojnici svakodnevno pokapali, nova pravila su ograničavala broj sudionika, ali i ukinula neke obrede i običaje vezane uz smrt i postupanje s tijelom. Analizirali smo pravila koja su donesena u Republici Hrvatskoj i drugim državama s obzirom na poštovanje kulturnih specifičnosti, tradicija sahrane i pogrebnih običaja.

Pogrebi i ispraćaji u Hrvatskoj odvijali su se bez cvijeća i glazbe, ali i svih oblika fizičkih kontakata prilikom izražavanja sućuti i tješnja. U izlaganju iznosimo iskustva osoba koje su tijekom pandemije doživjele smrt i pogrebe bliskih osoba. Pravila su dovela do promjene u obrascu tugovanja i utjecale na ožalošćenu obitelj, njihove osjećaje i cjelokupno iskustvo smrti bliske osobe.

MONICA PRIANTE

Hrvatsko katoličko sveučilište, Zagreb

Strah od umiranja u samoći

Medijska reprezentacija izvanrednog stanja izazvanog epidemijom COVIDA-19 često je koristila ratni leksik. U nedostatku odgovarajućeg rječnika za suočavanje i opisivanje takve situacije, ali i zbog osiromašenja jezika povezanog sa smrću i umiranjem u suvremenom društvu, nerijetko se pribjegavalo poznatim ratnim metaforama. Premda je očit dehumanizirajući, trivializirani i simplifikacijski učinak takve vrste naracije, u ovom radu žele se analizirati aspekti koji su obilježili razvoj pandemije, a koje se može povezati s ratnim iskustvom, u prvom redu sa strahom od iznenadnog umiranja u samoći, daleko od voljenih ljudi, kao i sa strahom od bezimene smrti, lišene rituala žalovanja. Strah od smrti u samoći djeluje dvojako. S jedne strane, pogađa određene socijalne skupine koje se smatraju najizloženijima riziku. S druge pak strane, takav strah djeluje i na obitelji i prijatelje izloženijih osoba, koji se boje da u trenutku smrti neće moći biti bliski s voljenim osobama. Ove su se teme, u prošlosti vrlo prisutne u prepiskama vojnika s bojišnica, iznova pojavile u vrijeme krize izazvane epidemijom. Naime, svjedočili smo kako je COVID-19 često onemogućio ostvarivanja bliskosti u trenucama posljednjeg ispraćaja preminulih i kod izražavanja žalosti: bolesnik je hospitaliziran, izoliran, odveden od obitelji koja ga više neće moći vidjeti, oprostiti se od njega, sahraniti. Uistinu, strah od smrti u samoći proteže se i na strah od "bezimene smrti", lišene pogrebnih obreda, sahrane, posljednjeg ispraćaja kojima se okolina sjeća i oprašta od pokojnika, pa onda pokojnik u javnom prostoru postaje samo broj. Nedostatak tih temeljnih i konstitutivnih procesa žalovanja otvorio je i prostor razmatranjima o potrebi iznalaženja novih modela kolektivnih i individualnih rituala. Posmrtni rituali u sebi sadrže sposobnost medijacije osjećaja gubitka zajednice u žalovanju, o čemu nam zorno svjedoče kolektivni obredi nakon ratova, kojima je komeemoracija mrtvih središnji element.

RENATA JAMBREŠIĆ KIRIN

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

JELENA MARKOVIĆ

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Ima li života pored komorbiditeta?

Među brojnim paradoksima s kojima nas je suočila pandemija koronavirusa jest i onaj da je naizgled pojačana briga o najranjivijem dijelu populacije ukazala na poslovičnu neoliberalnu komodifikaciju i medicinsko-pravnu objektivizaciju “golog života” opterećenog “brojnim komorbiditetima” u područjima javnog zdravstva, socijalne i palijativne skrbi. Politolog Ivan Krastev napominje kako unatoč površnom dojmu da koronavirus oblikuje novu ravnopravnost svih ljudi, dosadašnja iskustva potvrđuju da prihod, socijalni status, rasa, nacionalnost, rod i dob “igraju važnu ulogu kad se odlučuje tko će umrijeti” (2020: 38). Na istom tragu pravni teoretičar i kritičar liberalizma Stephen Holmes tvrdi da pandemija u društvima kasnog kapitalizma umjesto socioekonomske pokretljivosti naglašava nejednaku “raspodjelu opasnosti”, to jest sve veće razlike u “društvenoj pokretljivosti prema grobu” (Krastev 2020: 39). Ovu gorku spoznaju prikriva pojam “trijaže pacijenata” u kojem se udružuje militarana, javnozdravstvena i neoliberalna korektnost, a najteži bolesnici poput logorskih *Muselmanna*, osuđeni su da ostanu “nijemi i apsolutno sami, bez pamćenja i suosjećanja”, kako kaže Giorgio Agamben. Naime, stroge epidemiološke mjere koje onemogućuju pratnju i posjete takvim bolesnicima u medicinskim i ustanovama palijativne skrbi, raskidaju njihove spone sa svijetom, uskraćuju im mogućnost komunikacije s bližnjima i društvom te brišu dostojanstvo ljudskog bića kao *homo narrans*. Pacijenti koji u komunikacijskom (ali i svakom drugom) smislu ovisе o svojim bližnjima, gubitkom mogućnosti barem posredne komunikacije sa svojom okolinom ne prestaju biti *homo narrans*. Što se subjekt više približava statusu umirućeg subjekta, to intenzivnije posjeduje prošlost, a manje budućnost. Odvajanjem od bližnjih s kojima dijeli prošlost, subjekt “s brojnim komorbiditetima” uranja u zonu šutnje koja prestaje biti smislena šutnja kao integralni dio komunikacije i to zato jer ju više nitko ni ne primjećuje kao mogući komunikacijski čin. Naše izlaganje usredotočit će se na “život drugih”, na nijemu patnju i neispričane priče subjekata s “brojnim

komorbiditetima” koji tek kao pacijenti s dijagnozom COVID-19 dobivaju svoj dio (jednokratne) medijske pažnje, ali nipošto etičku ni afektivnu brigu i pozornost koja pripada onome što J. Butler naziva “grievable life” – život onih čija nas patnja bolno dira, s kojima istinski suosjećamo i dijelimo kako verbalna tako i neverbalna, korporalna iskustva koja grade našu ljudskost kao individualnih i kolektivnih bića.

LIDIJA DELIĆ

Institut za književnost i umetnost, Beograd

Osmišljavanje i strah od smrti iliti korona, smrt i baba

Na temelju strategija osmišljavanja smrti i bolesti u usmenom folkloru analizirali bi se aktuelni narativi o koroni na internet stranicama i u dnevnoj štampi. Folklorni model sveta kao celovit i konzistentan sistem nema “lakune” kada su u pitanju uzrok, smisao i svrha događanja. Stoga se teške bolesti i iznenadne smrti (smrti koje nisu posledica izbora, epskog podviga, “prirodne” starosti i sl.) sagledavaju kao sustizanje kletve, teškog ogrešenja, predačkog greha i sl. Ista strategija odlikuje, međutim, i dela pop kulture (čuveni su stihovi Đorđa Balaševića: “Stevu Čenejca je ubio grom nežno ko rukom, / I niko se nije pitao gde se to noću skitao, / Zbog žene svog kuma je sišao s uma sasvim...”), kao i urbane narative o poplavama, zemljotresima, požarima i dr., što govori o permanentnoj ljudskoj potrebi da smrt “objasni”, i time u osnovi – stekne vlast nad njom. Pažnju nam je privukla činjenica da su se u vestima o smrtnima od korone permanentno davale informacije o tome da su pacijenti bili stari, sa dijabetesom, onkološki ili dijalizni bolesnici, gojazni i sl., zato što se na taj način od neutralne informacije o smrti išlo ka informaciji koja kreira koncept “zaštićene” većine, po staroj anegdotskoj logici po kojoj je baba kada je smrt došla po nju rekla: “Idi, smrti, po unuču!” Strah od smrti oslonio se u konkretnom slučaju na diskriminatorski koncept Drugog, što istovremeno govori i o alterniranju koncepata drugosti u folkloru i urbanom narativu (greh : bolest / starost).

ENA HADŽIOMEROVIĆ
Muzička akademija, Zagreb

Bel canto u doba korone: virtualna etnografija globalne krize

Italija je prva od europskih zemalja zahvaćena koronavirusom. Mjesec dana nakon prvog slučaja zaraze, zemlja je proglasila karantenu te su svi njeni građani bili primorani ući u samoizolaciju. Zatvoriti se u samoizolaciju značilo je potpuno odsustvo iz inače veoma bogatog društvenog života u Italiji: više se nije išlo u šetnje gradom, na večere i aperitive – pa tako ni u kazališta, koncertne dvorane i klubove. Ipak, glazbena nacija kakva talijanska jest, našla je svoja rješenja: ovaj put, putem Interneta i društvenih mreža.

Dalje se na svoj način “pisala povijest”, tijekom globalne pandemije koja je pokazala kako suvremeno društvo može funkcionirati *online*, sa svim vršinama i manama 21. stoljeća. U Italiji, ubrzo nakon proglašenja karantene počele su se širiti vijesti o zajedničkim koncertima koji će se održati – na balkonima. Svi koji su imali kakav instrument ili dobar glas, pozvani su da izađu na svoje prozore i balkone te zajedničkim muziciranjem prebrode krizu. Balkonski koncerti dobili su odjek posvuda po svijetu, s individualnim reperkusijama u svakoj od zemalja. Nadalje, lokalne i globalne glazbene inicijative dobile su velik odjek u Italiji, u kojoj su se pokrenuli virtualni glazbeni festivali i peticije u potrazi za financijskim boljitkom glazbenika.

Ovo je istraživanje usmjereno virtualnoj etnografiji Italije za vrijeme krize koronavirusa, naročito fenomena balkonskih koncerata te glazbenih inicijativa. Upitnikom te intervjuima s talijanskim glazbenicima provedenima *online*, istražujem njihove reakcije tijekom i nakon krize; ispitujem glazbene navike tijekom samoizolacije te njihove posljedice po glazbeni život – ukratko, nastojim predočiti perspektivu iznutra. Na kraju, nastojim rezimirati uvide o značenju krize za lokalne i globalne glazbene zajednice te ocijeniti načine na koje je glazba, unatoč krizi, uspjela zaživjeti i okupiti jednu naciju.

NAILA CERIBAŠIĆ

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Glazba kao snimka: staro i novo normalno u doba pandemije

Fizička distanca kao jedan od temeljnih zahtjeva u doba pandemije koronavirusom donijela je krupne promjene u produkciji i recepciji svih umjetničkih i kulturnih područja, pa tako i glazbe. Novo normalno podrazumijeva praksu i iskustvo na daljinu, bilo da je riječ o izložbama, predstavama, festivalima, godišnjim običajima i dr. No na području glazbe, ustvrdila bih, više je riječ o razotkrivajućem nego novom momentu. Riječ je o tome da posredovano iskustvo glazbe u vidu snimke počevši već od početaka 20. stoljeća postupno sve više zahvaća i stvaranje, a naročito recepciju glazbe. Doba pandemije, potpomognuto digitalnom tranzicijom i sveprisutnošću Interneta, taj je dugovječni proces dovelo do vrhunca. Što se tiče slušateljstva (tj. slušateljstva-gledateljstva, imajući na umu udio glazbenih videa u recepciji putem Interneta), a govoreći na temelju pojedinih etnografskih uvida, čini se kao da je prijelaz od izvedbe uživo, makar i posredovane snimkom, i produkcijski i postprodukcijski doručene snimke posve lagan, nezamjetljiv, daleko već otprije ugrađen u slušateljsku tradiciju. Slušateljski komentari na niz novih koronaviruskih žanrova mogu o tome rječito (ili bolje rečeno zvučno, budući da je riječ o glazbi) posvjedočiti. Što se pak tiče glazbenika, daleko od toga da su se u doba koronavirusa po prvi puta poduhvatili stvaralačkog skladateljskog i aranžerskog rada polazeći od snimke (npr. hip-hop, kojemu je izvorište u intervencijama DJ-a u reprodukciju gramofonskih ploča, predstavlja samo jedan takav zvučan primjer) ili pak producerski nadograđujući primarne slojeve snimki (što već dugo predstavlja normalan, uvriježeni postupak u procesu izdavanja nosača zvuka). No pandemijska novina jest u repertoarima i izvedbama u kojima su sudjelujući glazbenici fizički razdvojeni, a koji čine znatan, ako ne i najveći dio nove glazbene produkcije potaknute koronavirusom. Pritom, primat i nadalje ima stara politika simulakruma glazbeničke neposrednosti nauštrb zbilje rada (i stvaralačkog i mukotrpnog rada) na sirovom snimljenom materijalu. Zasad još čekamo hoće li se pojaviti žanr koji bi se usredotočio na propitivanje dugovječne opreke između žive i medijski posredovane glazbene izvedbe, koju je doba pandemije izrazito zaoštrilo, odnosno razotkrilo kao rezidualnu.

U izlaganju ću razraditi gore skiciranu tezu, koristeći etnografske uvide i primjere iz domaće i drugih sredina. Teorijski ću se osloniti na literaturu s područja fono(etno)muzikologije i na polazne pretpostavke započetoga projekta o diskografskoj industriji u Hrvatskoj od 1920-ih do 1950-ih godina te kritički nadovezati na Baudrillardovu teoriju simulakruma.

TANJA HALUŽAN

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Između prekarnosti i nezaposlenosti: svadbeni glazbenici u jeku pandemije

Nakon nekoliko desetljeća ubrzanog razvoja, industrija vjenčanja u Hrvatskoj naglo je zaustavljena Vladinim uvođenjem mjera s ciljem zaustavljanja širenja koronavirusa. Iako je o posljedicama još uvijek moguće samo nagađati, razvidno je – nakon što je zavidnu razinu održivosti pokazala čak i u razdoblju recesije – kako je suočena s izazovom bez presedana. Razoran udarac, osim vjenčanim parovima s jedne, zadan je svima uključenima u organizaciju i realizaciju vjenčanja s druge strane, uključujući i glazbenike koji su u vrijeme uobičajenog vrhunca sezone suočeni s iznenadnim otkazivanjem i do godinu dana unaprijed dogovorenih nastupa. Premda se činjenica da se njihove aktivnosti gotovo isključivo sastoje od izvedbi uživo unazad pet godina pokazala uporištem za preživljavanje krize uzrokovane sveprisutnijim servisima za “streamanje” glazbe, u novonastalim uvjetima poprima oprečne karakteristike. Pored toga, uzme li se u obzir i da su nekim glazbenicima svadbeni angažmani primaran izvor prihoda i da se, za razliku od mnogih, ne mogu pouzdati u institucionalnu podršku, rizici takve vrste glazbeničkog rada postaju evidentni. Ovo izlaganje smjera pokazati kako se svadbeni glazbenici snalaze u novonastalim okolnostima s obzirom na financijske gubitke, ali i druge izazove s kojima se kao nositelji različitih identiteta susreću. Istodobno, promatrajući izmijenjen istraživački teren, propituje kako će i hoće li uopće ovo razdoblje dubokih društvenih promjena izmijeniti načine na koje svadbeni glazbenici rade te hoće li utjecati na same glazbene prakse. U konačnici, traga za odgovorom na pitanja svjedočimo li dubinskim i dugotrajnim promjenama svadbenih tradicija te kako kao istraživači možemo iskoristiti širok raspon njihovih učinaka preoblikovanjem prevladavajućih koncepata i načina na koje im pristupamo.

GORAN ĐURĐEVIĆ

Sveučilište Capital Normal, Peking

SUZANA MARJANIĆ

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Kako je to biti šišmiš u doba COVIDA-19? ili koliko pandemije možemo podnijeti

Proteklih mjeseci kompletan je svijet zapao u globalnu pandemiju COVIDA-19 koja je dovela do razvijanja različitih pretpostavki, neutemeljenih vijesti, post-istina i lažnih vijesti. Među takvima su prednjačile vijesti o šišmišu kao krivcu za širenje ovog virusa te posredno kineskoj prehrani kao uzroku svega. Iako još nije dokazana poveznica unutar trokuta šišmiš – virus – čovjek niti je određen nulti zaraženi (osim u Wuhanu, postoje indicije o ranijim zaraženima u Italiji i SAD-u) kao ni izvor zaraze (osim šišmiša, ovi se virusi javljaju kod drugih životinja kao što su deve, ljuskavci i ljudi, pa, primjerice, određeni znanstvenici obrću situaciju i pokazuju mogućnost prijenosa s čovjeka na životinju), bilo je posve “prihvatljivo” demonizirati šišmiša. U ovom kontekstu autori podsjećaju na određene povijesne kontekste predodžbi i doživljaja šišmiša te sličnostima i razlikama unutar pandemije, posebno se osvrćući na hrvatski i globalni kontekst.

Završno, u kontekstu knjige *Koliko globalizacije možemo podnijeti?* R. Safranskog i u kontekstu demoniziranoga kineskoga šišmiša koji se u doba COVIDA-19 pojavljivao na brojnim internetskim portalima kao zoo-simbol digitalnoga folkloru o kineskoj juhi, podsjetit ćemo na Nagelovo predavanje koji u svom utjecajnom članku “Kako je to biti šišmiš” (*What is It Like to Be a Bat*, 1974) pogađa u suštinu problema, a to je pitanje *svijesti* (*qualia*). Naime, koliko god istraživali, čak i imajući sve informacije o arhitekturi šišmiševog moždanog sklopa, ne možemo znati kakvo je njegovo iskustvo u doba pandemije.

U konačnici, autori zaključuju kako je priča o šišmišima zapravo izvrstan pokazatelj reprezentacija drugosti i ojačavanja binarne i hijerarhizirane podjele “mi” i “oni”.

INES PRICA

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Narodno zdravlje i “narodna pamet”: samoregulirajući mehanizmi javnopolarnog djelovanja u uvjetima pandemije

Parafrazirajući Štamparov koncept *narodnog zdravlja*, u izlaganju će se propitati mehanizmi samoregulacije javnog djelovanja u uvjetima pandemije koji se, s obzirom na nepoznanice, kontradikcije, nesporazume i manipulacije, i za akademsko i znanstveno znanje ukazuju kao “teški za mišljenje”. Prikazat će se neki primjeri probijanja javnopolarnog diskursa kroz različite faze, medijska uokviravanja te službeno propisane mjere zaštite javnog zdravlja, a kojima se samoregulativna svojstva ovdje pripisuju s obzirom na njihove pragmatične ishode, odnosno oblikovanje djelatnih praksi koje se postavljaju izvan, mimo ili usuprot hipotetske sume, ili pak preostatka “prebijanja” različitih disjunktivnih oblika proizvodnje znanja i preporuka. Izvan težnje za konceptualizacijom takve “narodne pameti” koja bi se vodila izdvajanjem nekog posebnog, bilo “zdravog” ili obmanjujućeg, *tipa racionalnosti*, naglasak je na ustanovljivim performativnim dometima većinskog oblika ponašanja, kojima se karakter vezuje uz tentativnu i porecivu, ali prilagodljivu i situacijsku “pragmu života”.

HANA LENCOVIĆ

Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU, Rijeka

Biopolitika i “novo normalno”

Višeznačan i kompleksan pojam biopolitike između ostalog, artikulira i pitanje značenja života izvan njegove bazične fizičke egzistencije u trenutku kada postaje predmetom političke konstrukcije zajednice. Pojava COVID-19 virusa i posljedično tzv. “potpuno zatvaranje svijeta” te namećanja brojnih pravila koje vlade i političke elite nameću građanima na razne načine posebno aktualizira navedeno. Zbunjenost i proturječnost zbog do sada ne viđenog fenomena zahvatila je i znanstvenu zajednicu. Giorgio Agamben, jedan od istaknutijih teoretičara biopolitike, objavio je na webu u ožujku 2020. svoje razmišljanje u kojem ističe kako invencija epidemije COVID-19 služi budućem uvođenju restriktivnih mjera i kontrole populacije bez ikakvih ograničenja. Navedena objava, uz ostalo, izazvala je i podosta negativnih komentara npr. prozivanja tzv. “ljevičarske logike” prema kojoj se svaka poduzeta akcija države može proglasiti jasnim znakom prikrivenog totalitarizma. No, i dalje ostaje otvorenim pitanje da li će i ubuduće rat protiv virusa ili možda još nepoznatih prijetnji rezultirati direktnom intervencijom države u ograničenje ljudskih prava, privatnosti i osobnih sloboda. Pri tom zaštita života građana promovira se kao ultimativni zadatak države koji prevazilazi sve ostale a ljudski se život vrlo lako može reducirati na “čisto biološko stanje” lišeno svoje socijalne i političke dimenzije. U tom kontekstu građani diljem svijeta izražavaju svoje nezadovoljstvo upravo zbog tih zlogukih predviđanja, mnoštva nelogičnosti i nepoznanica u vezi same pandemije COVID-19 i straha od budućeg orvelijanskog scenarija. U Rijeci tako više tjedana za redom odvija se javni prosvjed “Novo normalno” koji nastoji upozoriti na nelegitimnost djelovanja kriznog stožera RH. Kako se zamišlja to “novo normalno” stanje i prijeti li ono čovjeku više nego sam COVID-19? Izlaganje će se bazirati na etnografiji i intervjuima s istaknutijim akterima kroz prizmu biopolitičkih teorija.

IVANA KATARINČIĆ

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

COVID-19, epidemiološke mjere i (nove) podjele u društvu

Pojavom korona krize u javnosti su, posredstvom medija, stručno-medicinski i politički diskursi artikulirali i argumentirali opravdanost straha od virusa. S druge se strane, donošenjem epidemioloških mjera Nacionalnog stožera za civilnu zaštitu, u javnom prostoru artikulirao strah od kršenja ljudskih prava i sloboda, ali i strah od onih koji odbijaju poštivati propisane mjere. Djelovanje i reakcije državnih tijela na pojavu koronavirusa te propisane mjere za njegovo suzbijanje, podijelile su društvo. Donesene mjere Stožera, izazvale su i pobunu dijela javnosti koja se očituje ne samo u javnom izražavanju sumnji u adekvatnost propisanih mjera i dobronamjernost onih koji ih propisuju, nego je rezultirala i društvenim akcijama kojima se mjere nastoje ignorirati pa čak i suspendirati.

Osnovni cilj ovoga rada je prikazati različite argumentacije koje se mogu iščitati iz medija i na društvenim mrežama da bi se problematizirala višeznačnost, a katkada i oprečnost razumijevanja pojmova kojima se apelira na određeno ponašanje, poput “zaštite javnoga zdravlja” i/ili “zaštite ljudskih prava i sloboda”.

BORIS BECK

Fakultet političkih znanosti, Zagreb

HRVOJE JAKOPOVIĆ

Fakultet političkih znanosti, Zagreb

Pusta zemlja: novi turistički imidž i imaginarij Hrvatske u ozračju straha od epidemije bolesti COVID-19

U radu se istražuje na koji način strah od zaraze utječe na predstavljanje Hrvatske na turističkim tržištima te se pokazuje kako hrvatski turistički promidžbeni spotovi i slogani, zbog epidemije bolesti COVID-19, razvijaju novi imaginarij Hrvatske u svrhu proizvodnje novog turističkog imidža. Slika Hrvatske za stranca, potencijalnog turista, predstavlja heteropredodžbu koja se konstruira s određenim ciljem na temelju određenih konceptualnih metafora. Te su heteropredodžbe spoj stereotipa koji pojednostavljeno i djelomično predstavljaju određenu zemlju, a zbog svoje se djelomičnosti mogu i zamjenjivati drugim heteropredodžbama. Prije pandemije COVID-19 temeljna konceptualna metafora za promidžbu hrvatskog turizma je bila metafora spremnika, to jest Hrvatska se reklamirala kao zemlja “puna života” i, adekvatno, puna hrane, pića, netaknute prirode, sportskih aktivnosti i druženja. S novom zdravstvenom situacijom konceptualna metafora spremnika ostvaruje se u medijima obrnuto – Hrvatska je “prazna”. Hrvatska se prikazuje kao prostor ispražnjen od (potencijalno opasnih) ljudi, izbjegavaju se izgrađena naselja, a preferiraju pusti predjeli, napose nautički turizam u kojem je turist siguran od nepoželjnih kontakata tako da je izoliran na brodu. Konceptualna metafora u heteropredodžbi povratno stvara autopredodžbu potencijalnog turista te predviđa i određuje njegovo ponašanje. Metaforička operka puno/prazno služi stvaranju imaginarija sigurnosti, ali i stvaranju potrebe za tom sigurnošću kako bi se prodao turistički proizvod. Gledatelji spota zamišljaju Hrvatsku na određeni način i razvijaju o njoj određene mentalne percepcije koje će se ispitati kroz korisnički generiran sadržaj. Temeljem toga donose se zaključci o kreiranju imidža i imaginarija Hrvatske u ozračju straha kroz prikaz turističke destinacije u digitalnom okruženju.

SUZANA SAKIĆ

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

PAULA GREINER

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

Utjecaj COVID-19 krize i potresa na populaciju osoba u beskućništvu u Zagrebu

Osobe u beskućništvu jedna su od socijalno najugroženijih i nevidljivih kategorija građana u Hrvatskoj, što se dodatno manifestira u vremenima krize. Kao što navode Wisner, Gaillard, i Kelman (2012), postoji tendencija da određene društvene skupine i individue prirodne katastrofe doživljavaju teže nego druge. Marginalizacija i siromaštvo osobito dovode do velike ranjivosti, te takve osobe najčešće pate najviše. Također, u literaturi je pokazano kako je populacija beskućnika osobito ugrožena u vremenima pandemija, te predstavlja rizik i za javno zdravlje (Leung & sur, 2008; Tsai & sur, 2020). Iako u Hrvatskoj javnosti za sada nisu zabilježeni slučajevi zaraze beskućnika COVID-19 virusom, njegov indirektan utjecaj nije zaobišao osobe u beskućništvu u Zagrebu, osobito u kombinaciji s potresom koji se dogodio u Zagrebu na početku karantene.

Cilj ovog istraživanja, provedenog u sklopu CRSP projekta (No. IZHRRZO_180631/1), istražiti je konkretan utjecaj COVID-19 pandemije i potresa na populaciju beskućnika u Zagrebu te uključuje sljedeće teme: promjene u svakodnevici i strategijama preživljavanja, gubitak mjesta za spavanje, dostupnost institucionalnih i neinstitucionalnih oblika podrške (neprofitni sektor) i utjecaj krize na mentalno/emocionalno zdravlje osoba u beskućništvu. U tu svrhu provedeno je kvalitativno istraživanje u Zagrebu koje je uključivalo promatranje sa sudjelovanjem, dubinske intervju i “walk along” metodu s osobama u beskućništvu te intervju sa stručnjacima i volonterima koji neposredno rade s osobama u beskućništvu.

BARBARA TURK NISKAČ

ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje, Ljubljana

“Korona zmagovalci znanja”: pouk na daljavo in nove oblike discipliniranja v času epidemije

V 19. stoletju je uvajanje obveznega šolanja delovalo tudi kot sredstvo discipliniranja v kontekstu navajanja ljudi na mezdno delo oziroma nove delovne etike, po kateri človek ne dela več zato, da bi živel, temveč živi zato, da dela. Med epidemijo COVID-19 se je šolanje otrok s pomočjo tehnoloških rešitev, ki jih omogoča digitalna revolucija, preselilo na dom. Potem ko so se šole znašle po svoje in je predvsem pri mlajših otrocih velik del šolskih obveznosti padel na bremena staršev, je ministrica za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ) učence in dijake označila za “zmagovalce znanja, zmagovalce tega in prihodnjega časa!” Vendar pa pouka na daljavo ne moremo obravnavati izolirano, saj je epidemija pretresla celotno organizacijo vsakdanjega življenja ter so se družine na različne načine soočale z usklajevanjem šolanja otrok, družinskih obveznosti, dela in prostega časa. Prispevek bo skozi analizo o uspešnosti pouka na daljavo med epidemijo ob popolni odsotnosti vprašanj varovanja zasebnosti učencev in njihovih družin, možnosti zlorab ter delovanja tržnih mehanizmov na spletu predstavil pouk na daljavo kot novo obliko discipliniranja otrok med podjetniško delovno etiko, digitalizacijo in biopolitiko.

SAŠA BABIČ

ZRC SAZU, Institute of Slovenian Ethnology, Ljubljana

Semiotic Perspective on the conspiracy theories on CoVid-19 in Slovenia

Conspiracy theories are based on fear and confusion. From a semiotic point of view, fear does not result from an actual horrifying event/object, but from the fact that some elements of reality are interpreted as fearful omens and warning signs (Madisson, Ventsel, Leone 2020: 45). Juri Lotman (1998) stresses that fear is not always triggered by danger, but on the contrary, fear often pre-emptively triggers danger. Fear of losing health, even of losing life, has become one of the most effective means of mobilising emotions in conspiracy theories. It is therefore not surprising that with the CoVid-19 pandemic, a number of theories emerged that are usually also linked to existing conspiracy theories.

During the “corona period”, the Institute of Slovenian Ethnology was collecting the corona material, including conspiracy theories that are known worldwide. The phenomena of CoVid-19 conspiracy theories was so pronounced in Slovenia that one could speak of the invasion of conspiracy theories. The conspiracy material spread on the Internet in the form of articles, interviews and even jokes, and was also heavily discussed in the media. The contribution gives an overview of the material, its adaptation to the Slovenian cultural context, the reaction on it and interpretation with semiotic approach.

DUBRAVKA MLINARIĆ

Institut za migracije i narodnosti, Zagreb

Migracije, bolesti i strah: kontrola širenja epidemija od srednjeg vijeka do danas

Suvremeni epidemiološki odgovor na pojavu nove bolesti (COVID-19) i prateći socio-ekonomski fenomeni pojave straha i ograničenja slobode kretanja povod su ovom osvrtu na povijesne primjere koji otkrivaju kako su se različiti političko-upravni sustavi na prostoru hrvatskih zemalja nosili sa sličnim problemima. Zaraze su ovdje kružile od antike, posebno u vrijeme ratnih pustošenja i osmanskih ratova, praćenih neimaštinom i glađu. Njihovom širenju pogodovala je prostorna mobilnost predmodernih društava, od hodočasničkih migracija, preko ratova i kretanja vojski do trgovačke aktivnosti. Krize uzrokovane bolestima, među kojima je najsmrtonosnija i najbolje zabilježena bila kuga, izazivale su velike promjene u organizaciji svakodnevice. Nameće se pitanje koliko je naše iskustvo nezapamćeno odnosno kako su izgledale “koronakrize” drugih epoha? Već se od srednjeg vijeka, bez jednoznačne dijagnostike i učinkovitoga lijeka, odvajanje oboljelih ograničavanjem kretanja nametnulo kao naučinkovitija mjera zastavljanja širenja kuge. Suprotno nehumanoj praksi zazidavanja bolesnih i spaljivanja njihovih kuća u cilju zaštite života zdravih stanovnika, Dubrovačka Republika je 1377. temeljem racionalnog empirijskog iskustva svojih vlastelina-trgovaca uvela potpuno oprečan javnozdravstveni sustav zaštite – karantenu. Očitovao se u preventivnom odvajanju potencijalno zaraženih ljudi i roba te njihovom zadržavanju na 40 ili 21 dan u izoliranim građevinama sa svrhom očuvanja trgovine i pomorstva. Lokalne zajednice su problem bolesnih rješavale crkvenom ili komunalnom institucionalizacijom tj. karitativno-medicinskim zbrinjavanjem potrebitih i marginalnih članova društva (bolesnih, siromašnih, napuštenih i starih) u hospitale, ubožnice i bratovštine, hospicije i trgovačke raštele, leprozorije, lazarete ili nahodišta. Preduvjet širenju zaraznih bolesti i njihovih razarajućih posljedica danas je intenzivan interkontinentalni promet te se uviđa da učinkovita borba protiv novih pandemija nije moguća bez teških ekonomskih posljedica za globalno gospodarstvo. Naime, usprkos razvoju medicine i potencijalnom procjepljivanju recentno je iskustvo ukazalo na krhkost sustava zaštite odnosno potvrdilo da prostorna izolacija uz ograničavanje mobilnosti stanovništva ostaje najučinkovitije rješenje u borbi protiv nepoznatih zaraza.

IGOR MRKALJ

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Od ZAVNOH-a do pandemije korone: novi pogled na Kongres partizanskih liječnika u Glini, Topuskom i Slunju, 24–27. veljače 1944.

U siječnju 1944. Glina je oslobođena, a tijekom većeg dijela iste godine ona je zajedno sa susjednim mjestom Topusko bila “partizanska prijestolnica” antifašističke Hrvatske. Dok je susjedno Topusko bilo važno sjedište političara i umjetnika (Treće zasjedanje ZAVNOH-a i Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske), Glina je bila mjesto održavanja drugih važnih skupova, kao što su Prvi kongres pravnik antifašista Hrvatske i Prvi kongres liječnika narodnooslobodilačke fronte Hrvatske. Sazivači Prvog kongresa liječnika bili su Sanitetski odsjek Glavnog štaba Hrvatske i Zdravstveni odjel ZAVNOH-a. Kongres liječnika otvoren je 24. veljače 1944. u prisustvu 82 kongresna delegata, no zbog njemačkog bombardiranja Gline nastavljen je sutradan u Topuskom, ali se zbog prodora njemačkih tenkova morao pokrenuti preko Petrove gore u Slunj, gdje je kongres dovršen prema programu. Premda je kongres liječnika imao izuzetan značaj za budućnost zavnohovske Hrvatske nakon pobjede nad fašizmom, nedavna 75-ta godišnjica ovog važnog događaja prošla je gotovo nezapaženo. Međutim, nedavna pandemija COVID-19 tijekom 2020. obnovila je interes za ovaj važan, ali zaboravljeni događaj iz povijesti hrvatskog zdravstva i medicine. Stoga je zadaća ovog izlaganja da podsjeti na rad i značenje tog liječničkog kongresa na kojem se raspravljalo o brojnim pitanjima ratne kirurgije i ratne epidemiologije te problemima organiziranja svakodnevne zdravstvene zaštite u vojsci i među civilnim stanovništvom. U izlaganju je također posvećena pažnja društvenom pamćenju i kulturi sjećanja nakon 1945. Tako je prikazana inicijativa Zbora liječnika Hrvatske koji je u Glini 1979. otkrio spomen-ploču na zgradi u kojoj je Kongres održan, da bi nakon 1995. spomen-ploča bila uklonjena i nikad vraćena. Autor zaključuje da bi pokretanje inicijative za povratak spomen-ploče Kongresu liječnika narodnooslobodilačke fronte Hrvatske u Glini predstavljalo novi početak izgradnje humanijeg, solidarnijeg i pravičnijeg društva u lokalnoj sredini, ujedno dalo poticaj obnovi u ratu 1990-ih uništenog Spomen-doma ZAVNOH-a u susjednom Topuskom.

MARIJA ZELIĆ

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

COVID-19 i digitalizacija života

Cilj ovog rada je analiza totalnog procesa digitalizacije svekolikog socijalnog života unutar konteksta COVID-19 pandemije koja je u ožujku 2020. godine poharala čitavu svjetsku populaciju. Pod diskursom medicinske i zdravstvene zaštite pojedinaca i društva implementirana karantena u velikoj većini zemalja dovela je do prinuđenosti prelaska neposrednih iskustava življenja života u socijalno konstruiranom vremenu i prostoru u digitalnu sferu virtualizacije i prisilnog *online* konektiranja s izvanjskom okolinom kroz kiber-prostor i kiber-vrijeme (npr. virtualni muzeji, virtualne predstave, virtualni koncerti, *online* škola i nastava, itd.). Naime, socijalna konstrukcija zbilje koja se većinom uzima zdravo za gotovo, tijekom instalacije prelaska u digitalnu praksu života teoretizirala se kao krhak i nesiguran prostor gdje se spas i sigurnost pronalazi u medijaciji življenog iskustva kroz virtualno pristupanje zbilji i iskustvenim mogućnostima. Društvena zbilja kroz medijalno-politički posredovan diskurs pokazuje se kao nesigurno polje egzistencije, a medijski konstruirana zbilja zadobiva primat opstrukcije čitavog realiteta. Postavlja se pitanje – pokazuju li posljedični efekti COVID-19 pandemije blisku mogućnost uspostave digitalno ispoljavane društvenosti? Kakve posljedice ima diskurzivni opis konjuktivnog i neposrednog života kao nesigurnog, opasnog i nepredvidivog, naspram virtualnih iskustava kojima pojedinac pristupa kroz sigurnost vlastitog doma? Je li COVID-19 poslužio kao dobar test isplativosti i veće efektivnosti *online* transformacije socijalnih institucija? Kakvom se pokazala uloga medija – kvantitativno i kvalitativno – u konstrukciji deskriptivnog i eksploratornog pojma “COVID-19 bolesti” i suodnosa s ostalim aspektima društveno-političke sfere bivanja? Zaključno, svrha je ovog rada sociološko preispitivanje medijske (informacijski kanali, društvene mreže, *online* portali, itd.) mogućnosti transformacije društvene događajnosti i medijsko uzrokovanih mutacijskih procesa invencije socijalne zbilje u svrhu teorijsko-praktičnih tendencija svođenja analognih atavizama (neposredna tjelesnost u “suvišku”) u sigurnu sferu digitalnih kodova.

SANJA ĐURIN

Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb

Benefiti i izazovi boravka na otvorenom u doba pandemije

Hodanje, planinarenje, vožnja biciklom, šetnja parkom ili šumom kao načine kretanja na otvorenom, brojne studije naglašavaju ključnim aktivnostima za čovjeka. Situacije poput izolacije, karantene, ograničavanja kretanja za vrijeme pandemije u gradu Zagrebu pokazale su povećanu potrebu građana za aktivnostima na otvorenom, ali i brojne nedostatnosti postojeće infrastrukture koja bi trebala građanima omogućavati sigurno i ugodno kretanje i aktivnosti na otvorenom. U ovom izlaganju navest ću neke od glavnih izazova koji su se pojavili u Zagrebu, a tiču se (sigurnog) kretanja i aktivnosti na otvorenom, kao i dobre prakse nastale u svakodnevnom životu građana u vrijeme pandemije.